

VÁRNAGY TIBOR

Prófétaparádé

A Łódź Kaliska (ismét) Magyarországon

Új Budapest Galéria, 2016. X. 5. – 2017. I. 8.

Józef Robakowski, lengyel médiaművész számos alkalommal járt Magyarországon. Én 29 voltam, mikor 1986-ban bemutatott az akkor 47 éves mesternek. Három évvel ezelőtt kezdtem vezetni a Liget Galériát, két évvel korábban hoztuk létre a Hejettes Szomlyazók csoportot. A Robakowskival való találkozásom ideje nálunk gyakorlatilag már a szocreál kultúrpolitika végelgyengülésének korszaka, Magyarországon akkor már a

de a teljes kulturális-művészeti spektrumban is. Amit tehát mutatni tudtam friss budapesti anyagokként Józsekeknek, azok a különböző, szamizdat jellegű kulturális és művészeti kiadványok voltak (füzetek, házilag gyártott fotókönyvek, katalógusok, képeslapok, matricák, hangkazetták stb.), köztük a Hejettes Szomlyazók által kiadott dolgok. A *Világnezettségi Magazin* címen kiadott művészeti folyóirat-paródiánk első száma 1984 őszén jelent meg, majd ezt követte 6-7 újabb szám, illetve mindenféle mutáció a falinaptártól az

forrás: Berényi Zsuzsa

Álló roham
MAREK JANIÁK, ANDRZEJ ŚWIETLIK, ANDRZEJ WIELOGÓRSKI
 és a közreműködők:
ZOFIA ŁUCZKO és SŁAWOMIR BIT

nagyobb állami intézmények is elkezdtek egyre inkább szakmai alapon dolgozni. Nyílt és deklarált szakítás a hivatalos ideológiával nem történt, de egyre többféle irány, tendencia, gondolkodásmód jelenhetett meg: a leginkább kísérletező dolgok természetesen továbbra is csak marginalizáltak, kis példányszámban és/vagy kisebb, eldugottabb helyeken.

Ugyanakkor – s főleg a lengyel példa nyomán – egyre inkább szélesedni kezdett az ún. második nyilvánosság és azon belül a szamizdatkultúra, a hivatalos, a nagy állami kiadókon kívül megjelentetett kisebb példányszámú, olykor házilag sokszorosított kiadványok skálája. Ez nemcsak a politikai ellenzék körében vált népszerűvé,

alkalmi kiállítási katalógusig. A számos, Józsekek mutatott kiadvány közül legnagyobb meglepetésemre a mi munkáink keltették fel leginkább a figyelmét, mert azt mondta, náluk, Łódźban is dolgozik egy a miénkhez hasonló művészecsoporthoz (ti. a *Łódź Kaliska*), amely egy méretében, terjedelmében és minden más vonatkozásban megszólalásig hasonló lapot ad ki *Tango* címen. Látogatásának következménye az lett, hogy meghívott Łódźba, ahol 1987 januárjában ő szervezte meg az Első Nemzetközi Videoklip-fesztivált.

A fesztivál első napja egy olyan házibuli keretei között végződött, ahol a bemutatás ugyan megtörtént, de olyan mértékben delíriumos állapotban, amit követően nekem komoly kétségeim voltak, hogy a másnap délelőttre megbeszélte találkozásunkra bármelyikük is eljön. Amivel éppen nem azt szeretném mondani, hogy a buli rossz volt,

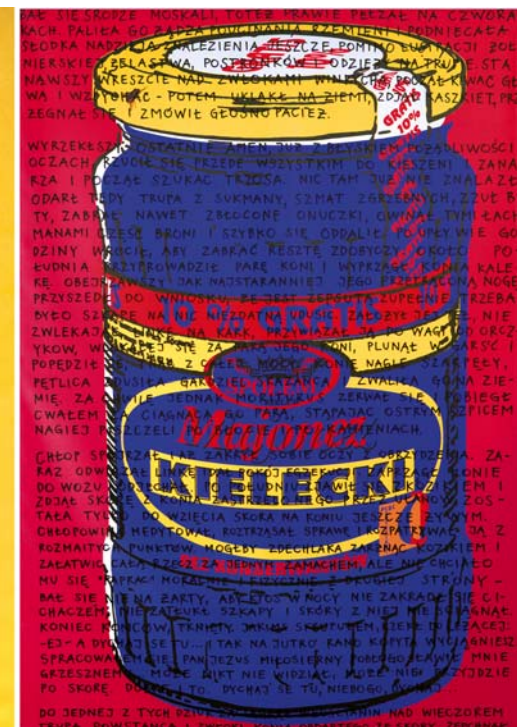
épp ellenkezőleg. De másnap 11 körül mégis valamennyien ott voltunk, s kissé szédelegve együtt teáztunk úgy, hogy még az általunk csereberélni kívánt kiadványaink példányait se felejtettük otthon.

Ezzel együtt abból, hogy a Łódź Kaliska eljőjön kiállítani a Liget Galériába, Budapestre, csak 1989. március végére lett valami. A közben eltelt két év alatt annyi történt, hogy 1988 tavaszán rendeztünk a Liget Galériában egy kortárs lengyel kiállítást, melyben Robakowski mester s számos más kitűnő lengyel kolléga mellett Adam Rzepecki, a Łódź Kaliska egyik tagja is részt vett. Valamennyien eljöttek Budapestre, s a kiállítást Rzepa performansa nyitotta meg.

1989 márciusában két kispolszkival érkeztek (Polski Fiat 126), Andrzej Wielogórski lezártva teljes létszámban: Rzepa, Janiak, Kwietnia, Świetlik, a lányok közül pedig

úgy nézett ki, hogy budapesti látogatásukat követően a csoport működése véget ér: azt mondták nekünk, hogy miután hazatérnek, létrehozzák a Łódź Kaliska Múzeumot, és ezzel pontot tesznek az addig folytatott közös munkájukra. Ami a múzeum létrehozását illeti, voltak kétségeink, de az nem látszott kizártnak, hogy a továbbiakban nem szeretnének együtt dolgozni. Zárójelben említeném meg, hogy a Hejtes Szomlyázókat meghívták Łódźba – a Galeria Wschodniába –, ahol mi aztán 1989 decemberében adtunk egy – számomra és szerintem a közönségünk számára is – emlékezetes koncertet a galériában található anyagokból épített hangszerekkel. Az eseményt József Robakowski rögzítette egy frenetikusan jó videón, melynek felvételét ellopták a rákövetkező napon történt betörés során: nyilván nem a felvételre, hanem a videokazettákra, a mindenféle műszaki eszközökre hajtva.

A 90-es évek első felében nem hallottunk róluk semmit, ami azt valószínűsítette, hogy csakugyan feloszlott a csoport. Én legközelebb 1998 tavaszán találkoztam velük Varsóban, s akkor

Pino, Zofia és egy harmadik lány, akinek a nevére – nagy szegényemre – nem emlékszem. Március 29-én nyílt a Hejtes Szomlyázók *Frakciók* című kiállítása a Stúdió Galériában, amelyen ők már aktívan részt vettek (segítettek felolvasni egy passzust a magyar nyelvű Szentírásból), majd 31-én nyílt az ő kiállításuk a Liget Galériában, melynek megnyitóján Goya Madrid védőinek 1808. május 3-án történt kivégzését ábrázoló festménye után rendeztek be élőképet pesti művészek (Szirtes János, Halas István, Beöthy Balázs és mások) bevonásával. A kiállításuk címe az volt: *Ne bassz(ál), 10 éves a Łódź Kaliska!* Másnap a TIT Kossuth Klubjában *Élő Adás* címmel mutattak be akciókat és vetítették a filmjeiket, amit Peternák Miklós vezetett be. Mindazonáltal

derült ki, hogy az a bizonyos Łódź Kaliska Múzeum – amit mi annak idején verbális poénnak, kamuzásnak hittünk – tényleg létrejött! Természetesen nem mint a szó klasszikus értelmében vett múzeum, hanem mint kocsmá. Egy olyan kocsmá Łódźban, amelynek létrehozását a csoport időközben vállalkozóvá vált szimpatizánsai finanszírozták, de amely a csoport tagjainak – és azon belül különösen *Marek Janiak* építésznak, belsőépítésznak – az intenciói alapján épült, és amelynek a belsőépítészeti viccein túl az lett a jellegzetessége, hogy a csoport műveit mutatta be (mint egy múzeum), illetve programjai a csoport egyes tagjainak ötletein alapultak (az általuk szervezett eseményeken, vendégeken, koncerteken).

Stefan és a majonez
MAREK JANIAK, ADAM RZEPECKI, ANDRZEJ ŚWIETLIK, ANDRZEJ WIELOGÓRSKI
 és a közreműködő:
SŁAWOMIR BIT

**JUŻ NOC,
PANOWIE!**

1. Balladyna, Juliusz Słowacki,
1823, wiersz dramatyczny,
wyd. Piątkowski, 2005, str. 109

**NIE,
TO CZARNA
CHMURA.**

2. Balladyna, Juliusz Słowacki,
1823, wiersz dramatyczny,
wyd. Piątkowski, 2005, str. 109

fotó: Berényi Zsuzsa

Balladyna selfie
**MAREK JANIAK, ANDRZEJ
ŚWIETLIK, ANDRZEJ
WIELOGÓRSKI** és a
közreműködők: **SŁAWOMIR
BIT, ALEKSANDRA KALMUS,
ZOFIA ŁUCZKO**

Mickiewicz – avagy „A múzeumba
dermedt Polonia”
**MAREK JANIAK, ADAM
RZEPECKI, ANDRZEJ
ŚWIETLIK, ANDRZEJ
WIELOGÓRSKI** és a
közreműködő: **SŁAWOMIR BIT**

Mellékszáltnak látszhat, hogy Marek Janiak nemcsak kezdeményezőjévé, de a vezetőjévé is válik a Piotkowska Alapítványnak. Ennek célja, hogy a ronda, jellegtelen ipari városban egy főutcát hozzon létre (Piotkowska), ahol mozik, kocsmák, galériák, színházak, koncerttermek és éttermek nyílnak, amelyek képesek egyfajta kulturális központot teremteni.

Utópiának tűnhet, de Janiak és a többiek a maguk Łódź Kaliská-s tapasztalataival, kapcsolataival olyan, a fél várost megmozgató happeningeket hoztak létre – a

Łódźka híveinek és támogatóinak bevonásával –, amelyek egy-egy nyári hétre-hónapra valóban belvárost csináltak a Piotkowskából. S miután ezt több éven át megismételték, az eredmény csakugyan az lett, hogy a Piotkowska főutcává kezdett válni.

Mindennek köszönhetően a Łódź Kaliska csoport a 90-es évek második felében újraéled, és aztán nagyon hamar egy olyasféle népszerűsége tesz szert Lengyelországban, mint – és talán nem túlzás – a Monty Python a 60-as évek végétől Angliában. Hozzánk 1999-ben látogattak el újra, s állítottak ki – 10 év után – ismét a Liget Galériában. Akkor kérdeztem is őket, ismerték e korábban a Monty Pythont. Ahogy

a 90-es évek előtt itt Magyarországon mi sem, úgy ők se Lengyelországban. Ettől függetlenül a teljesítményük, korai filmjeik, az általuk készített parafrízisok nagyon hasonlóak, ahogy későbbi népszerűségük is: a 80-as években ez még csupán a művészeti underground, de a 90-es évek második felétől kezdve egyre inkább a popkultúrának egy rendkívül szellemes, kritikai éllel rendelkező, egyre ismertebbé váló része. Utólag visszatekintve – attól tartok – ennek nincs igazán magyarországi analó-

fotó: Berényi Zsuzsa

giája. Bizonyos szempontból persze idehozhatnánk a Kispál és a Borz sikereit vagy Jancsó Kapa és Pepe-filmjeit, de bármennyi is a hasonlóság, ez nem ugyanaz!

2004-ben, mikor a *New Pop* című kiállításukat mutatják be a Liget Galériában – s visszük el anyagaikat Marosvásárhelyre –, a budapesti Lengyel Intézet hivatalosan nem támogathatja e projektet. Azért nem, mert 2004 márciusában a lengyel *Playboy* magazin címlapján a lengyel nemzeti címer sasmadarát parafrazeálták. Nyelvileg ez a sas ott férfi, miközben ők az általuk készített képen meztelen nőként jelenítik meg, ráadásul coca-colás dobozokon, utalva a lengyel nemzeti színekre és egyáltalán a kelet-európai vadkapitalizmusra.

Miközben az általuk fogalmazott kiáltvány cinikusan azt mondja: minden nagyon szép, légy te is olyan, mint egy reklám! Csak persze picit eltúlozzák, s ennél fogva alig maradhat kétséges, hogy az üzenet messze nem az, hogy minden fasza és remek. Annál szebb, hogy egyszerre képesek globalizációkritikusak lenni, de ugyanakkor a nemzeti sovinizmusokat, nacionalizmusokat is vicc tárgyává tudják tenni.

2010-ben már nem a Liget Galériába jönnek vissza, hanem a székesfehérvári Szent István Király Múzeumba. Egy évvel korábban mutatták be Varsóban a *Vesszenek a férfiak! / Niech szeszna mężczyźni! / May Man Rot!* című kiállításukat (amelynek megnyitójára a Csokolom együtttest hívták meg koncertezni). Anyaguk ugyancsak kétértelmű volt: maguk a művek akár szexisták is lehetnének, amennyiben meztelen nők jelennek meg minden olyan elképzelhető munkahelyen (erdőirtás, aszfaltozás, kőfejtés, autószerelő-, lakatos- és asztalosműhely), ahol az esetek túlnyomó többségében férfiakkal szoktunk találkozni. Az anyaghoz csatolt kiáltvány

foto: Berényi Zsuzsa

azonban arról szól – amiről a kiállítás címe is –, hogy a pasik másodrendű lények, mellékszereplői az isteni teremtésnek. Ami természetesen túlzás mindenhez képest, mind a feminizmust, mind a nettó macsó konzervativizmust értve alatta, de talán épp ez indíthatja be mindkét oldalt, hogy spekulálni kezdjen. Számomra ez a leginkább azt mutatja, hogy a Łódź Kaliska valóban a pop art felé mozdult el, s szélesebb közönségnek dolgozik, ami nálunk is – hogy úgy mondjam – régóta napirenden van. Flesch Bálint a 80-as évek első felében készített olyasféle ún. (meg)rendezett, beállított műtermi fotókat, mint a Łódź Kaliska, s ráadásul ő már akkor is színesben. Más kérdés, hogy Bálint 1985–86-ban abbahagyta, így az általa akkoriban készített sorozatokat ma már jóformán a szakma is alig ismeri. Zárójelben: épp az év első felében mutatta be műveit Kecskeméten a Magyar Fotográfiai Múzeum. Az utóbbi két évtizedből viszont valamennyiünknek eszünkbe juthat Nagy Kriszta vagy drMáriás, a fiatalabbak közül pedig Péli-Galbovy-, illetve az Ív and Candie-párosok munkái.

És most itt tartunk: az Új Budapest Galériában megnyílt az eddigi legnagyobb magyarországi Łódź Kaliska-kiállítás. Azt hittük, retrospektív áttekintés lesz, de nem: vadonatúj anyag!

Janina Kochanowska
**MAREK JANIĄK, ADAM
RZEPECKI, ANDRZEJ
ŚWIETLIK, ANDRZEJ
WIELOGÓRSKI**
és a közreműködő:
SŁAWOMIR BIT